

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 188 ՏԱՄՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ ԵՐԵՎԱՆԻ, 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

1901

ԵՐԵՎԱՆԻ, 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ ՏԱՄՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ № 188

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ., ամիսը՝ 1 ռ., հասցով 5 կ.:
Բաժանորդ են գրուում Թիֆլիսում միայն խմբագրատանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлиси, Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են ամեն չորեքշաբթի ցայտարարությունների բաժին 2 կ., չորեքշաբթի համար կրկնապատկել

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏԱՄՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ)

Քաղաքական-գրական ամսագրային թերթը 1902-ին հրատարակում է թիֆլիսում՝ նոյն ծրագրով և ուղղությամբ ամեն օր, լայն տեսիլի հետևյալ օրերից:

«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամսուանը՝ 6 ռուբլի, երեք ամսուանը՝ 3 ռ. 50 կ., թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 ռ. 50 կ., հասցով դուրսը՝ 7 կ., թիֆլիսում 5 կ.:

Բաժանորդ են գրուում միայն խմբագրատանը:
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԸ ՎՃԱՐՈՒՄ ԵՆ ՏԱՐԵԿԱՆ 30 ՓՐԱՆԿ:
Ցայտարարությունները ընդունում են և՛ օտար լեզուներով լատի 2 կ., առաջին երեսունը՝ 4 կոպեկ:

Խմբագրատանը գտնվում է Գալիցիական փողոց, տ. № 5.
Պոստով «Նոր-Դար»-ի հասցեն Тифлиси въ Редацію „НОРЪ-ДАРЪ“ կամ Tiflis (Caucase), Rédaction du journal „Nor-Dar“.

ԲՈՎԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող. — Քաղաքական աշխարհից:
Տրամաբան. — Լուսին:
Քրոնիկոս. — Գորոյց:
Մեղ քրոս. — Գորոյց, Բալթիկայից: Գաղափար:
Վեճի իր և էջմիածնից:
Մամուլ-շուրջը:
Թղթակցություն. — Նոր-Դարից:
Քաղաքական. — Անդրա: Հաբալային Եփրկա:
Հեռագրական փոխարին:
Քաղաքական. — Օտար կառնից:
Ցայտարարություններ:

Թիֆլիս, 10 դեկտեմբերի 1901 թ.
ԲԱՆԱԳՐԱՆ ԱՆՈՒՄԱՆԻՑ

Անգլիան այս տարուայ վերջում էլ պրպուած է ամբողջապէս Հարաւային Աֆրիկայի պատերազմով: Այս տարին էլ մօտենում է իւր վախճանին, իսկ մեծ Անգլիան ոչ կարողացաւ տիրանալ Հարաւային Աֆրիկայի երկու հասարակապետութիւններին և ոչ էլ կարողացաւ տիրել

ԲԱՆԱԳՐԱՆ

ՍՏԱՐ ԱՆՆԱԿԻՑ

ԱՄԵՐԻԿԱՆԻ ՀԱՄԱԺՈՂԱԿԸ

Ահա քանի ժամանակ է լրացնելի մէջ կցկտուր տեղեկութիւններ են հրատարակուում, թէ Մեքսիկայում պանամերիկան (ընդհանուր Ամերիկայի) ժողով է գումարուած, և այդ երեսները բոլորովին անկախելի կերպով է անցնում մամուլի մէջ, մինչդեռ դա, բացի բուն Ամերիկայի կառավարութիւնների համար ունեցած նշանակութիւնից, ունի նաև ընդհանուր նշանակութիւն:

Այդէն մեր նախորդ յօդուածի մէջ հարեանցօրէն յիշատակել էինք, որ մի միջազգային խօշոր երեսով առանց հետքի չէ անցնում նաև մեզ համար: Մի կողմով թողնելով այն խնդիրը, թէ որքան մեծ պետութիւնների քաղաքական ուղղութիւնը, բռնած դիրքը և ստացած

ընդունելին հաշուութիւն խնդրելու:

Եւրոպական ոչ մի պատերազմի չմասնակցելով, ոչ մի տէրութեան հետ զաշնակցութիւն չկապելով, Անգլիան կարողանում էր ամեն միջազգային շփութիւններից, ամեն պատերազմից օգտուել, առանց հարկադրուած լինելու իւր ոյժերը բռնեցնելու կամ թուլացնելու:

Միմիայն Սուլթանի մինիստրութեանն էր վիճակուած՝ վարելու ըստ երեսի թիւի և անվտանգ համարուած Հարաւային Աֆրիկայի պատերազմը, որով միանգամից տասնեակ տարիներ ընթացքում մեծ շնորհքով վարուած անգլիական ֆինանսական սխառմը և զրանով արուած խնայողութիւնն ոչնչացան: Հազար միլիոններ և հազարաւոր մարդիկ զոհեցուց յետոյ, Անգլիան կորցրեց իւր մեծ հեղինակութիւնը որով բացի նիւթական մեծ վնասներից, առևտուրի խանգարումից և բարոյապէս ընկճուեց, որովհետև իւր ղէմ զրգուեց բոլոր ազգերի ար-

ազդեցութիւնը ներգործութիւն ունի մեր առկա հայ եղբայրների կացութեան վերայ, մեզ համար արդէն իսկ նշանակութիւն են ստանում միջազգային երեսները անտեսական կողմից, իսկ Ամերիկան, ինչպէս յայտնի է, միջազգային շահաստաններում նուազ չափով չէ ընդունում նաև մեր երկրի անտեսական զբոսութեան հետ: Առնենք հէնց նախի գործը. մի է այդ կողմից մեր նախի ամենաթուրը մրցակիցը, եթէ ոչ Ամերիկան: Ամերիկան է նաև յաջող մրցակից մեր երկրից և առհասարակ Ռուսիայից արասանուող գլխաւոր տեսական և անասալային արդիւնների: Անցեալները լրացնելը հաղորդեցին, թէ Հարաւային Ռուսիայում գլխաւոր տղի պատճառով իւր անտեսութեան համար անհրաժեշտ ձիերը ծախած լինելով այժմ ստիպուած է շատ թանկ գնով ձի գնել: Երեւակայեցէք, որ այդտեղ մեղաւորը բռնեցի պատերազմն է՝ անգլիացիք հարաւային Ռուսիայից մեծ քանակութեամբ ձի գնած լինելով, ձիերի գինը խիստ բարձրացել է...

դար պայրայթը:

Եթէ այդ բանը, այսինքն օտար ազգերի ղէպի Անգլիան տաժած զգացումներն և յայտնած կարծիքն անտես է անում լորդ Սուլթանի, զրանց նշանակութիւն չափով, — զրա հակառակ լորդ Ռուբերին իւր վերջերս արտասանած ճառում արձանագրում է այն վաստը, որ բոլոր ազգերը զրգուած են Անգլիայի ղէմ և օտար ազգերի այդ տրամադրութիւնն Անգլիայի վերաբերմամբ երկրորդ, վտանգաւոր է համարում:

Լորդ Ռուբերին Ռոտշիլդների փեսայ է, Հերբերտ Բիսմարկի սօտիկ բարեկամ և մեծ Բիսմարկի օրով անգլիական արտաքին գործերի մինիստր զաւնալով Գլադստոնի մինիստրութեան մէջ արդէն անուն էր հանել: Գլադստոնից յետոյ ազատամիր կուսակցութեան պարագլուին էր ճանաչուած, և նրանից շատ քան էին սպասում:

Մինիստրութիւնից հեռանալով, մանաւանդ երբ երկրի կառավարութեան ղէկն անցաւ պահպանողականների ձեռքը, Ռուբերին յետ քաշուեց քաղաքական գործերից և վերջերս նա յայտարարել էր, որ բոլորովին հեռանում է քաղաքական ասպարէզից:

Այդ իսկ պատճառով մեծ հետաքրքրութեամբ ամբողջ Անգլիան սպասում էր, թէ ինչ պիտի լիսուէ Ռուբերին իւր խոստացած ճառում:

Թէ անգլիական ժողովուրդը և թէ կառավարութեան շրջաններում սպասում էին, որ Ռուբերին մի երբ կըզանէ Հարաւային Աֆրիկայի կորստաբեր պատերազմից առաջացած անկանխելի

զրուիւնից դուրս գալու համար: Կառավարութեան շրջաններում սպասում էին, որ Ռուբերին կը խօսէ բոլորներին պաշտպանող քաղաքականութեան ղէմ յօդուած այժման կառավարութեան:

Այդ կողմից Սուլթանի կառավարութիւնն յուսախար եղաւ:

Ռուբերին զատապարտեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը և բռնած ընթացքը բռնեցի ղէմ, զատապարտեց կիտչեներեան հրամանագրութիւնը, զատապարտեց 26 միլիոնի խօսած ճառը և բռնած ընթացքը: «Պատերազմը մինչև վերջը պէտք է մղել» — առաջ նա, բայց այդ միայն խօսք էր, որովհետև բացարձակ յայտնեց, որ պէտք է բռնեցի հետ հաշուութիւն կապել և հաշուութեան մասին պէտք է բանակցութիւն սկսել, երկրից հեռացած կառավարութեան՝ Գլադստոնի և նրան այժմ շրջապատողների հետ:

Այսպիսով Ռուբերին ոչնչացրեց այն միտքը, թէ Տրանսվալի արդէն գրաւուած է և թէ Հարաւային Աֆրիկայի հասարակապետութիւններն այլևս գոյութիւն չունին:

Ռուբերին ճառը համակուրթեամբ ընդունել են Անգլիայի համարեա թէ բոլոր լրագրերը, բացի երեկի «Standard»-ից, որ Սուլթանի բերանն է համարում:

Եթէ, ի նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ Ռուբերին քաղաքական ասպարէզից բոլորովին հեռանալով՝ այժմ յանկարծ իւր ծառայութիւնն է առաջարկում իւր հայրենիքին, եթէ ի նկատի առնենք, որ Ռուբերին այդ որոշումն անելուց և իւր վերջին ճառը խօսելուց առաջ եր-

կար ժամանակով ընդունելութիւն է գտել արքայական պալատում և թագաւորի հետ խորհրդակցել է, — պէտք է մէկ կողմից ընդունենք, որ Անգլիայի զրուիւնը շատ ծանր է, միւս կողմից դա նշան է, որ Անգլիայում բռնեցի հետ հաշուելու և նրանց մի որոշ չափով ինքնավարութիւն տալու և այդպիսով կոծանիչ պատերազմին վերջ դնելու միտքն ընդհանրացած և հասունացած է:

ՏՐԱՆՍՎԱԼ

Օր.

Ոգեորութիւնը, աշխարհ գործի յաջողութեան գրաւականն են: Օր, ինչ կրակոտ թափով է առաջ գնում գործը, երբ նրան առաջ մղողը ոգեորութիւն կառուցանում է ոգեորել, բարձր աղ իւր ետեւից և շրջապատողներին, զարթեցնել թմբած պէտքը, արելու ետեւից: Այդպիսի գործիչը հրաշքներ կարող է գործել: Մեր խօսքն այստեղ լուրջ մտածուած, հաստատուն հիմունքների վրայ օկտող գործի ոգեկցող ոգեորութեան մասին է: Գլաւորական ոգեորութիւնը մինչև անգամ կը լսանգրէ գործը, հիմնադրական կանէ: Ոգեորութիւնն առանց պիտալցութեան տեղական չէ: Խոհմութիւնն ու լրջութիւնը, կապաւորութիւնն ու ինքնազննութիւնը ոգեորութեան անբաժան ընկերը պիտի լինին: Մինչ ոգեորութիւնը միայն ճանապարհ և միջոց է շէնքը գլուխ բերելու, խոհմութիւնն ու լրջութիւնն այդ շէնքի հիմնաքարերն են, առանց որոնց շէնքը կը փլուի, այնպէս ամուր ու անասան չի լինի, ինչպէս պէտք է լինի, գոնէ պէտք է ցանկանալ որ լինի: Մենք հեռաւոր շէնք, մեր խորթ թափանց շէնք: Մենք չենք կարողանում իրերի բոլոր պարագաներն ըմբռնել: Թաւշին գիծը, առաջին դէպքը, առաջին հանգամանքը բաւական է մեզ ոգեորելու: Ետեւում թագաւորանքով մենք չենք հետաքրքրուում: Ոգեորութիւնն ու աշխարհը, խոհմութիւնն ու լրջութիւնն իրենց որոշակի տեղերն ունին ամեն տեղ, ամեն գործի մէջ: Բայց մենք

այդ ժամանակ Միացեալ-Նահանգներին ժողովի հրաւիրելով նպատակ ունէին լոկ իրենց գոյութեան պահպանութիւնը և Միացեալ Նահանգների կառավարութիւնը դեռ այսօր ընդարձակ ծաւալ և զօրութիւն չունէր: Բայց երբ Միութիւնը լիցեալ Միացեալ-Նահանգներին հակառակաւ արագութեամբ իւր երկրի ոտահմաններն ընդարձակելով օկտու միջազգային քաղաքականութեան մէջ խօշոր դեր խաղալ, նրանք օկտան աւելի կառուցանելով նայել Միութեան վրայ և այդ պատճառով էլ հրաժարուում էին մասնակցել այն համաժողովներին, որ Միութիւնը 80 ական թուականներին քանի քանիս փորձեց կողմնել, և միայն 1889 թ., վերջապէս, կարելի եղաւ կազմել շրջորդ համաժողովը: Այդ ժողովում մի շարք միջոցներ մշակուեցան ամբողջ Ամերիկան անտեսական կողմից միացնելու նպատակով, իսկ քաղաքական տեսակէտից էլ որոշուեց: որ առաջիկայ տարւ տարուայ ընթացքում իրենց մէջ ծագելիք վէճերը միջնորդ դատարանի ձեռքով վճարելու: Այդ վերջին որոշ

շկարագոյանք հաւատարմութեան օգտուել
այդ գործի մարդկային յատկութիւնն
ներքին, չկարողացանք միայնակ լրանց մեր
հասարակական կեանքին մի կտորաբաժնի
մեծ թիւը ընթացք տալու համար: Մինչև
իսկ դրանք երկու հազարէր դրոյթիւն
ներ են համարուում: Եւրոպայի մէջ ու խո-
հանութիւնը կանգնեցնում են գործը, — ա-
սում են մեր մի կարգի երկտարարները, —
մենք յետ ենք մնում մինչև վճիռ կայաց-
նելը, մինչդեռ կեանքն արդէ առաջ է
գնում, պէտք է կտրել անցնել: Զատ
թեթեւութեամբ նոյն միտքն են յայտնում
և մեր կուսակցութիւններին նկատմամբ —
մէկը ժամանակի հետ առաջ է գնում
առանց անօգուտ խնդիրներ վրայ եր-
կար ու բարակ մտածելու, իսկ միւսը
յետ է մնում ժամանակից, որովհետեւ
այնպիսի խնդիրներ է ընկնում, որ լու-
սաւորեալ երկրներում վարույս ունեցող-
թիւնից դուրս են եկել: Գիշեր են մեզա-
նում այնպիսի մարդիկ, որոնք կարողա-
նում են ընկնել մեր առաջնատեղի
թիւնները, որոնք մտածում են և պըն-
դում, որ մեր երկիրը լուսաւոր Եւրոպա-
յում չէ, որ մեզ այլ հանգամանքներ,
խնդիրներ են չընկալուում, քան յառա-
ջագէտ երկրներում: Մի խօսքով քիչ են
այնպիսի մարդիկ, որոնք խոստովանում
են, որ առանց լրջութեան ոգևորու-
թիւնը ոչինչ է և առանց ոգևորութեան
լրջութիւնն անօգուտ:
Մենք ֆրանսացի ենք, Ժայռեր,
Ժայռեր և Ժայռեր... Միջավայրից
օգտուել մենք չենք ուզում: Թող մէկը
կանգնէ մի Ժայռում և յայտարարէ ի
լուր աշխարհի, որ ցաւակցական հեռա-
գիր է ուղարկել այս ինչ մարդու մա-
հուան առթիւ: Առանց իմանալու թէ
մահողը ով է, հարեւուաւոր հետեւող-
ներ պատրաստ են իրենց կարապետի
օրինակին հետեւելու, կրկնելով նոյն
խօսքերը և այդ խօսքերով արտայա-
տուած նոյն իմաստը: Թող մի ու-
րիշ Ժայռից մի ուրիշը հրաւեր կար-
դայ նաւթային աշխարհում հրդեհից
վնասուածներին օգուտի դրամ ժողովելու,
հարկուաւոր ձայնը արձագանք կը տան,
ուղարկելով իրենց կողմնակներ, շնայելով
որ դրանք գնալու են միջնատեղի պար-
տականութիւնների մի մասը թեթեւա-
նելու: Թող մի այլ փոքր ի շատէ գրա-
գէտ մարդ, որ ազգին մի քանի տող բան
է տուել, ակնարկէ, որ քրիստոնէութիւն-
ը մեր տուել քանդէ է, սառեցրել գոր-
ծող ոգին, կամ թէ վարդապետաց պատե-
րազմը դուռ քաղաքական պատերազմ
է եղել, որին աղէտ եկեղեցական-
ները կրօնական շորեր են հագ-
ցրել: «Օ՛ ինչ հրճուածք, ինչ ոգևորու-
թիւն, գաղտնիքը գաղտնի է, հետզհետէ
զատոււմ է մեր պատմութիւնը» — կը լսէք
ամեն մի համակրի բերանից, որ դեռ
չգիտէ հայերը երբ քրիստոնէութիւն ըն-
դունեցին, կամ ինչ տեսակ հարեաններ

ունէին: Թող մի երկտարար անուանա-
րէ մի հարուստի, վաշխաւոր կոչէ նրան,
ինչ ներքոյններ, ինչ շնորհաւարաններ
կարճաժամանակ, որովհետեւ, կը բացատրեն
գործողութեան մեծ էությունը և անուամբ,
կապիտալիզմը վտանգաւոր ֆունկցիոն է
դարձել, պէտք է օպարիցիոն անել նրանց
դէմ, ջանքալիք նրանց և պաշտպանել
խեղճ պրոլետարիատի ինտերեսները:
Փորձեցէք հասկացնել նրան ամեն բան,
վերլուծել խնդիրները, նրանց փոխա-
դարձ յարաբերութիւնները — պատասխա-
նը կըլինի մի քանի անգիր արած խօս-
քեր յանուն գիտութեան, յանուն յառա-
ջագիտութեան: Բառեր, բառեր և բառեր...
Դուրս եկա «Բանաստեղծական խնդիր»
գիրքը: Թերեւս չկարողացուած նա գովա-
սանքի արժանացաւ, որովհետեւ նրա հե-
ղինակն առ ոչինչ էր համարել տիրող
կարգերը և խոշոր մեղակացումներ էր ա-
րել: Ոգևորութիւնը մեծ էր այդ գրքի
հրատարակութեան ամեն թիւը: Բայց դուրս
եկա մի քանիստ, նոյն բանակի եւսու-
ղուն անգամներից մէկը, որ համարձա-
կուց թանկ թիւում ասելու նա չօգտւել
փաստերով ցոյց տուց զբոյժի այժմէքը:
Ոգևորութեանը ոտքի ելան: Մի շարք
յողաւորներով քննադատին նրանք մինչև
Գ. դար հասցրին, հանեցին այդ դարի
ուսման ու գիտութեան ազգայնութեան
և կրկին մեր առաջ հանեցին: Եւրոպայում
նրա փառսերն ու առարկութիւնները,
այլ զայրանում էին նրա խիզախութեան
վրայ դէպի մի ամեն մարդ: Ահա այդ
տեսակ ոգևորութիւնն է, որ մենք կոչը
ենք կոչում և վնասակար. փաստերը
լրջօրէն չընկունցին, պատճառաբանու-
թիւնները չկարգուեցան և խնդիր մնաց
անլուծելի: Այո, չափաւոր շատ են մե-
ղանում կոյր-ողևորութեանը և շատ քիչ
արդար խղճով, լուրջ քննող-գաղտնիքը:
Ա. Դեան ջեցեան

ԳՐՈՆԻԿՈՆ

Գիրակի, գեկտեմբերի 9-ին, տեղի ու-
նեցաւ վերանորոգութեան վանքի աւագ
եկեղեցւոյ և օծման հանդէսն այն կար-
գով, որ գրել էինք թիւթիւնախորհրդի հա-
մարում: Խօսեցին թեմի նախկին առաջ-
նորդ գեր. Սուրենեան արքեպիսկոպո-
սը և առաջնորդական փոխնորդ բարձ.
Գարեգին վարդապետը: Ներկայ էր ա.
հագին ժողովուրդը:
Ինկանմբերի 8-ին Թիֆլիսի դա-
տական պալատում սկսուեց Թիֆլիսի
նախկին քաղաքապետ Գ. Եւսեպիոսեանի,
քաղաքային վարչութեան նախկին ան-
դամներ Ա. Շ. Եւսեպիոսեան, իշխ. Ա. Մ.
Երկայնաբազուկ-Արդուլեանի, ի. Ա. Վեր-
միշի և վարչութեան այժմեան անդամ
Ե. Ե. Խոսրովեանի դատը, որոնք մեղա-
դրուում են պաշտօնավարութեան ժամա-
նակ զեղծումներ կատարելուն համար:
Նախագահում է պալատի աւագ նախա-

գահ, սենատոր Ս. Բ. Վերապի, դատա-
ւորներն են պալատի անդամներ պ. պ.
Միխայիլով և Սոմով: Դեպքը դրւում է պա-
լատի պրոկուրորի օգնական պ. Էմմանու-
ման: Պաշտպանում են Եւսեպիոսեանին —
երգ. հաւ. Սիմեոնով, իշխ. Բալաշով, իշխ.
Ներկայաբազուկ-Արդուլեանին — երգ.
հաւ. Տիմոնով (Մոսկուայից), Վերմի-
շին — երգ. հաւ. Սիմեոնով, իսկ Ի. Եւ-
սեպիոսեան և Խոսրովեան պաշտպանում են
իրենք իրենց: Կանչուած են 65 վկայ:
Մեղադրական ձառն ընթերցումը տեղի
մօտ 6 ժամ, 1 1/2 ժամ ընդհատումով
նախագահը հարցրեց մեղադրեալներին,
թէ նրանք յանցանք են ձանաչում ի-
րենց. մեղադրեալները բացառական պա-
տասխան տուին: Այնուհետև սկսուեց
վկաների հարցումները, որով պալատն
զբաղուեց նաև հետեւեալ օրերը: Դատը
շարունակուում է:
Գիրակի, գեկտեմբերի 9-ին,
Գովկասի կառավարչական պալատում
տեղի ունեցաւ կովկասեան ցուցահան-
դէսի էքսպոնենտների հանդիսաւոր պար-
գեաւաշխույթիւնը: Նախագահում էր կա-
ռավարչական խորհրդի անդամ Ն. Ս.
Սուլթան-Գրիմ-Գրիշչը: Նախագահն իշ-
խան կառավարչական կողմից ուղղուեց
ցուցահանդէսի կազմակերպիչ յանձնա-
ժողովի անդամներին, ինչպէս նաև էքս-
պոնենտներին և յոյս յայտնեց, թէ ցու-
ցահանդէսը իսկան կըլուայ տեղական
արդիւնաբերութիւնն աւելի ևս զարգաց-
նելու: Խօսեց նաև ցուցահանդէսի կողմ-
աւոր իշխ. Բ. Չ. Անդրոնիկովը: Նա շնոր-
հակալութիւն յայտնեց էքսպոնենտներին
ցուցահանդէսին մասնակցելուն համար և
գոհունակութեամբ մատնանիշ արւա երկ-
րի տարիներն արդիւնաբերական և գիտական
ութեան ունեցած առաջադեմութիւնը:
Այսօր, գեկտեմբերի 11-ին, Ալեք-
սանդրապոլ-Երեւանի նորակառոյց երկա-
թուղով վրայ բացուում է գնացքների ժա-
մանակաւոր երթևեկութիւնը:
Երկրւոր, որ կենդանիների ժա-
տարի ոգէմ կուտուի համար Գովկասի
գլխաւոր իշխանութեան կարգադրու-
թեամբ յատկացուում են Թիֆլիսի նա-
հանգի համար — 20,000 ռ., Գանձակի —
30,000 ռ., Բաքուի — 20,000 ռ., Դաղս-
տանի շրջանի համար — 15,000 ռ., Կար-
սի — 5,000 ռ., Չաքաթալի — 20,000 ռ.:
Բացի սրանից 7,088 ռ. էլ դրւում է
Գովկասի անասնաբուժական մասի վար-
չութեան տրամադրութեան տակ:
«Կապուալ»-ի տեսիլով, Գանձակում
հիմնուում է աղբորտախնամ հողաբարձու-
թիւն, որը պէտք է լինում ոչ թէ միայն
քաղաքի, այլ և նահանգի ուրիշ տեղե-
րում ապրող աղքատներին: Այդ հողա-
բարձութեան տրամադրութեան տակ է
տրուում տարեկան 500 ռ.:
Դեկտեմբերի 8-ի առաւօտեան Լա-
բորատորիայի փողոցում իւր սեպհական
տան մէջ սպանուած է գտնուած Թիֆ-

լիսում յայտնի ֆրանսացի վաճառական
Երվին: Նկայալ չարագործներ թափով
կապել են նրա ձեռքներն ու ռոտները և
խելով մահուան արեւը, նա ապրում էր մե-
նակ միակ որդին ուսանում է Պետեր-
բուրգի համալսարանում: Նա 80 տարե-
կան ծերունի էր:
Գովկասի հանքային վարչութիւնը,
«Արգուն»-ի տեսիլով, սեղեկութիւն է
ստացել, որ Կասպից ծովի պարից ա-
փում, Թալիշ գիւղի մօտ նաւթի աղ-
բիւններ են գտնուած: Ներկայումս այն-
տեղ հետազոտութիւններ են կատար-
ւում:
Մեծ ԳՐՈՆԻԿՈՆ
ԳՐՈՆԻԿՈՆ. — Մեր տեղական հոգեւոր գոր-
ծերը շատ էլ նախանձնի գրութեան
մէջ չեն գտնուում: Ցանկալի էր, որ, այդ
անախանձնի վիճակը բարեփոխելու
համար, տեղիս հայր յաջորդը հրաւիրէր
քաղաքիս քահանաներին ու երջցփո-
ններին՝ խորհրդակցելու համար եկեղե-
ցական կալուածները վերաբերմամբ ծա-
գած վճարել և խնդիրների, մանաւանդ
մեր գերեզմանատան հարցի մասին, Գե-
րեզմանատան տնօրէն տարածութիւնը
մի օտար մարդ պահել է և անխնայ-
բէն փոքրութիւն է գտնել՝ կարծես
նպատակ ունենալով մեռելների հան-
գիստը խռովել: Այդ մարդը գերեզ-
մանատան տնօրէն գործարան է շինել:
Անխաւաքան անձնը քանիցս անգամ
յաջորդի ուղարկութիւնն են դարձնել
այս ցաւալի խնդրի վրայ, բայց մինչև
օրս էլ լսող չի եղել նրանց ձայնը:
Մինչև անգամ տեղիս երկտարար փա-
տաւան պ. Ա. Դաւթեան յանձն առաւ
գործը ձեռնաբար պաշտպանել դատարա-
նում, բայց...
ԲԱՆԱՅՆԱՅՆԱՅՆ. — Բազուի պ. նահա-
նագաւորը, ի նկատի առնելով որ այստեղ
օր չի անցնում առանց մի քանի սպա-
նութիւնների և աւազակութիւնների,
գեկտ. 4-ին կարգադրել է, որ 150-ից
աւելի ձիաւոր և հետեակ կազմակեր-
պիչներ ցնդել հակեն տեղիս բոլոր գոր-
ծարաններին և այլ տեղեր վրայ ու կառ-
կածելու մարդկանց ձերբակալելու: Կար-
գադարած է, որ երեկոյեան ժամն 8-ից
յետոյ դուրսը մնացողներին ձերբակալեն,
եթէ վերջիններս գործարանի վարչու-
թեան կողմից իրենց ծաւալութեան
համար տրուած տեսակալ չեն ունենալ
ձեռնարկ: Ձերբակալութեանը, եթէ
հարկաւոր տեսակալ չունենան, կարող են
արգելադրել միայն այն դէպքում, երբ
գործարանի վարչութիւնը կը միջնորդէ:
Այս կարգադրութիւնն ի նկատի առած,
տեղիս պրոկուրատն ամեն երեկոյ ման է
գալիս գործարանները բանտարաններ ընա-
կարաններ և անցաթուղթ չունեցողնե-
րին ու պարագայաբար ման եկող կառ-
կածելու անձներին ձերբակալելու: Այսպի-

սով միայն կարելի է վերջ դնել այստեղ
կատարուող բազմաթիւ մարդասպանու-
թիւններին և անհաշիվ գողութեանց:
Տեղումս գոյութիւն ունեցող ման-
ուկը ֆիլեմաների վախով շարունակ-
ւում է: Արհեստանոցներն աճողի են
հանուում: Դեկտ. 5-ին աճողի հանեցին
«Չղթայ» արհեստանոցը:
ԳԱՆՁԱՅԻՆ. — «Նոր-Դար»-ի ընթեր-
ցողներն անշուշտ կրկնեն այն ընտանի-
կան դրամը, որ մի քանի ամիսներ ա-
ռաջ պատահել էր Գանձակում: Բանանց
գիւղացի Ալեքսան Մաթիւսեան Միքայի-
լեան անհաւատարմութիւնը էր գտնուել իւր
ամուսնական կեանքում: Գործը դեկտ.
7-ին ընկում էր նահանգական դատա-
րանի քննական բաժնում: Մեղադրեալին
պաշտպանում էր մի մասնաւոր հաւա-
տարմատար: Մեղադրեալը չուրացաւ իւր
գործած ոճիւրը և պատմեց երկրորդին
սկզբից մինչև վերջը, Գաւառեանը լսելով
մեղադրեալի խոստովանութիւնը՝ վճռեց
3 1/2 տարի ժամանակով ուղարկել նրան
կալանաւորների վաշտը, գրկելով անձ-
նական բոլոր իրաւունքները:
ՎԵՆԵՏԻԿԵՆ ԵՒ ԷՋՄԻՆՆԵՐԸ *)
(Ժամանակակից խօսք)
VI
Գրական գործունէութիւն. — Գիտական հրա-
տարակութիւնները նշանաւոր թիւով իրենց
և նրանց պատճառները
Առում են, իբր թէ Միլիթարիստներն
են տուել մեզ կարգաւոր գրքեր, իբր
թէ մեր, առանձնապէս առաջադիւրս
նոր գրականութիւնը իւր բարգաւաճու-
մով, աշխարհաբար ծաղկումով պար-
տական է Վենետիկին, իբր թէ այնտե-
ղից է ծագել մեր լոյսը: Այս բանին
աւուծ են, և զերկողներն էլ կրկնում
են: Սակայն միջէ այդպէս է: Ի հարկէ
ոչ: Ով լաւ ուսմանսեր է մեր գրակա-
նութեան պատմութիւնը, ծանօթ է նոր
շրջանի գրաբանները, գիտէ, որ Միլի-
թարի ուխտը երկար, շատ երկար ժամա-
նակ ոչ մի գործնական յեղափոխութիւն
չկարողացաւ ձգել մեր մտաւոր կեան-
քում: Այնտեղ տիրում էր նոյն գրաբա-
րը, նոյն մեռելային կեանքը ու նախա-
պաշարմունքները:
Ամենքս գիտենք, որ մեր մտաւոր յե-
ղափոխութիւնը կատարուեց 50 — 60-
ական թուականներին, և այդ լոյսը ծա-
ղեց մեզ Վենետիկից շատ հեռու մի
քաղաքից — Իոնպոլսից: Նաղաւաններ,
Արդիւններ, Գուրու կեանք այնտեղից ու
ձեռք-ձեռքի, մէջք-մէջքի տալով նախ-
բանդաների ու Դամաւ-Բաթիկայաների
հետ յեղաշրջեցին ու տապալեցին լոյսի
առաջն առնող ամուր պատը ու ձանա-
պարհ բաց արին դէպի լոյս, դէպի ազ-
գայնութիւն:
*) Տես «Նոր-Դար» № 185.

շումն արդարեւ նշանաւոր երեւոյթ էր և
դա յաջորդ տարիներ ընթացքում շատ
անգամ գործադրուեցաւ և աւելորդ ա-
րեւնահեղութիւնների առաջն առնուեցաւ:
Այդ ժողովի մի հետեակն էլ այն եղաւ,
որ Միլիթիւնն իրական հովանաւոր
հանդիսացաւ մանր կառավարութիւնների
համար և աշխատեց ուրիշ երկրներին,
կառավարութիւններին թոյլ շտապ, որ
խառնուին ամերիկացոյ գործերին:
1889 թ. համաժողովի օրոյած տա-
նամայ պայմանաւոր լրացաւ. հարկա-
ւոր էր նոր համաժողով գումարել: Բայց
բանն այն է, որ վերջին ամերիկեան-
սպանական պատերազմից յետոյ հարա-
ւային Ամերիկայի կառավարութիւնների
կառաւարներ Միլիթիւնն (Միացեալ-
Նահանգներ) վերաբերմամբ տեղի և ա-
ւելի հաստատուած էին — այդ մանր հա-
սարակապետութիւնները, թէպէտ մի
ժամանակ կեանքի և մահու պատերազմ
էին վարում Սպանիայի դէմ և շատ թանկ
գնով էին ձեռք բերել իրենց ազատու-
թիւնը, բայց նրանք կարող չէին մուտ
նալ, որ իրենց ժողովրդի երակներում

հոսում է սպանական արեւն, որ իրենց
լեղուն, գրականութիւնը սերտ կերպով
միացած է Սպանիայի հետ... Երեկ ըն-
թերցողները յիշելիս կըլինին, թէ ինչ-
պէս դեռ անցեալներում այդ երկրների
ու Սպանիայի միջև փոխադարձ համակ-
րութեան և եղբայրական համբաւալու-
թեան զգացումները փոխանակութիւն-
ներ եղան... Այս բոլորից յետոյ դժուար
էր սպասել, որ Միլիթիւնն փորձը — նոր
համաժողով գումարել — աշողութիւն ու-
նենար, ուստի և խնդր յարուցանողը ե-
ղաւ Մեքսիկայի կառավարութիւնը, և
համաժողովը գումարուեց Մեքսիկայում:
Այս վերջին համագումարի գործու-
նէութեան մասին լրագրեւում մի ամ-
փոփ տեղեկութիւն չենք գտնում, միայն
այդանա յայտնի է, որ գործունէութիւն
առարկաներն էին Ա) միջազգայն դատաբան
հիմնել Ամերիկայի բոլոր կառավարու-
թիւնները լաղաղութեամբ վերջացնելու
համար. մինչդեռ ձեռով պիտի վճարին
նաև ուրիշ երկրների հետ ունեցած աս-
րաձայնութիւնները. Բ) Ամերիկայի բոլոր

կառավարութիւնների միջև հաստատել
մաքսային միութիւն, որով ամբողջ Ա-
մերիկան պիտի դառնայ մաքսահանու-
թեան կողմից մի երկիր. Գ) բոլոր Ամե-
րիկայի նահանգներին միջև հաստա-
տել նաւային կանոնաւոր յարաբերու-
թիւն, զարգացնել երկաթուղային յարա-
բերութիւնները և նիւ-Եօրպից մինչև
Բուէնոս-Այրէս երկաթուղի շինել. Դ) մի-
ատեսակ չափ ու կշիռ սահմանել. Ե) գի-
տերի, վկայականների ու հեղինակու-
թիւնների համար միատեսակ օրէնքներ
գրել. Զ) միատեսակ օրէնք գրել յան-
ցաւորներին իրար յանձնելու մասին. Է) սահմանել միատեսակ դրամ:
Ինչպէս այս ծրագրից երեւում է, ժո-
ղով պարագայութիւնը նիւթերը բոլորն էլ
շատ գործնական և ծանրակշիռ են և
եթէ դրանք զբաղան հետեւանք ստանան,
անկասկած ամբողջ Ամերիկան միացեալ
աշխարհի համար կըլուայ մի ամբող-
ջութիւն, մի ընդհանուր դաշնակցու-
թիւն, որ սարսափելի ոյժ կըլուայ և
որի դէմ տնտեսապէս մարտաւել միւս պե-
տութիւնների ոյժից վեր կարող է լինել:

Պէտք է ասել, որ հարաւային Ամերի-
կայի մանր հասարակապետութիւնները
թէպէտ միմեանցից անջատ, բայց ընդ-
հանուր առմամբ բաւական մեծ ոյժ են
ներկայացնում — 80 միլիոն ժողովուրդ
ունին և շատ զգալի կերպով առաջագի-
նում են կեանքի բոլոր պայմաններ մէջ
են. երկիրը հարուստ է, առաջադեմու-
թեան շաղկի վրայ, այդտեղ գաղութակա-
նութիւն հաստատողների թիւն օր օրի
վրայ աւելանում է... Այդ մանր կառա-
վարութիւնները մէջ կան այնպիսիները,
որոնք ըստ ինքեանք արդէն բաւական
պատկանելի ոյժ են կալում. այսպէս
օրինակ Բրազիլիան 17 միլիոն բնակիչ
ունի, Մեքսիկան 12 մ., Արգենտինը —
7 մ. և այլն:
Հիմա խնդրն այն է, թէ Մեքսիկայի
համաժողովը մի աստիճանի կարող է
համաձայնութիւն կայացնել յիշեալ լսել-
գիրների մասին, քանի որ Սպանիայի
ստացած վէճը դեռ չի առողջացել և
հարաւային Ամերիկան շուտով կարող չէ
ներել Հիսպիային Ամերիկայի վար-
մունքը: Անշուշտ դեռ արձագանքը

լսուելու է նաև համաժողովի մէջ: Եւ ար-
դէն իսկ լուում է — համաժողովում միջ-
նորդ դատարան կազմելու խնդրի առթիւ
ծագել են տարաձայնութիւններ, ձայնե-
րը բաժանուել են. 2-ին, Էկուադորը
հակառակ են, Բոլիւիան, Պերուին, Ար-
գենտինը Միացեալ-Նահանգներին կողմն
են և պաշտպանում են այդ խնդիրը:
Թէպէտ չենք կասկածում, որ վերջ ի
վերջոյ այդ խնդիրը ձայների մեծամաս-
նութեամբ կարող է ընդունուել, բայց
սպասել, որ նախկին համաբաշխութիւնը
լիովին հաստատուի կարելի չէ:
Այսպէս թէ այնպէս — Ամերիկան ընդ-
հանրապէս և Միլիթիւնը մասնաւորապէս
հանդիսանում է հին աշխարհի համար
տնտեսական մի այնպիսի գործող հակա-
ռակորդ, որ կարելի չէ արհամարհել:
Ազգերի մրցումը ներկայումս տնտեսական
է. ով որ լաւ և աժան ապրանք մատա-
կարարէ, յաղթողն էլ նա կըլինի:
Միջոցաւ

արովի և պ. Փեղեքերեանը—ծառայի
ներում, իբրև հին թատերասերներ, ունեցան
արհիվանքի իրենցան. լաւ էին և օր.
հարկերը ծախեցին Օսկան Պետրովիչի կնոջ
ներում և օր. Խոսովան նրա աղջկայ
ներում, չնայած որ երկու օրիսրդներն
լ առաջին անգամն էին բւմ գուրս
լաւիս. Սրանք կարող են լաւ ոյժեր լի-
ւել մեր թատերասերներ խմբի մէջ:
Բացի ներկայացումներէց. երկովքն ու-
նէր գրական երաժշտական բաժին, որ-
ւորդ հայերէն լեզուով կարգաւ պ.Գէորդ
Չուրաբը և ծափահարութիւններէց ոտի-
գլուած մի քանի կտոր ստանաւոր ար-
տասանէց:

Երեկովթի ծրարները բազմաթիւմանի և
ազատարժանի լինելուն պատճառով
հանդէսը տեց մինչև 1 1/2 ը., որից յի-
շուր սկսուեցին եւրօգովան պարերը, ու-
րոնք շարունակուեցին մինչև ժամը 4-ը:
Նիւթականատէս էլ մեծ յաջողութիւն
ունեցաւ երեկովթը. դուռ արդիւնք մնաց
հագար հարկը լուրջուց տեղի (1100 ք.),

Բ...Եւակ

Բ Ա Ղ Ա Բ Ա Կ Ա Ն

ԱՆԳԻԼԻԱ

Լրագիրները շատ են խոսում այն
մասին, որ ազատամիտ կուսակցութեան
պարագլուխ լորդ Ռոզբերին պատրաստ-
ուում է նորից քաղաքական գործու-
նէութեան ազգայնէջ մտնել Անտաթա-
կոյս է, որ երկու բանականներ իմպե-
րիալիստներն ևս սպառում են այդ վե-
րադարձին այնպիսի անհամբերութեամբ,
ինչպէս և ազատամիտ կուսակցութեան
այն մասը, որ բուէրներ կողմն է. Լորդ
Ռոզբերին վերջին յայտարարումներէց
եքեում է, որ նա իջեմանք Բանինքմանի
հաճը հակահայրենասիրական է համա-
րում: Իմպերիալիստ լրագրները, որոնց
գլուխ է անցած «Daily Mail»-ը Ռոզբե-
րին ետահազդին հրակրում են խառ-
նուել ազգային ճգնաժամին: Այդ ճգնա-
ժամից ազատուելու համար Ռոզբերից
մեծ բան են սպասում:

—Լրագիրներ մէջ հրատարակուած է
2եմբերէին մի նամակը, որի մէջնա յայ-
տարարում է, թէ դիմադրել կուսակցու-
թեան իւր վրայ դործած խիստ յարձա-
կումների պատճառն այդ կուսակցու-
թեան մէջ տիրող կաղճակուծումն է:
«Չունենալով պարագլուխ, որին կարող
լինէին վստահանալ, ոչ էլ այնպիսի մի քա-
ղաքականութիւն, որը կարողացայ նրանց
միացնել, դիմադրել կուսակցութեան ան-
դամները ստիպուած են փառսերի տեղ
անձնական վերադարձները տեղալ առա-
տօրէն: Եւս չիմ կարծում,—չարունակում
է 2եմբերէնը,—որ նրանք այդ միջոցով
կարողանան բարձրանալ ժողովրդի աշ-
քում, և հաւատացած եմ, որ անվեր-
ական ազգի հայրենասիրութիւնն ու ա-
ռողջ զատողութիւնը կը թելադրեն նրան
աջակից լինել, որ ներկայ կուսակցու-
թիւնը պատերազմը տան մինչև վերջը
և հարաւային Անգլիայում հաստատել
այնպիսի մի կարգ, որով անհնարին լինի
ներկայ վէճերի կրկնութիւնը»:

ՀԱՐԱՄԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԱ

Լոնդոնի «Standard»-ը պնդում է, թէ
ինքը Բրիտանից բամենալաւ աղբիւրից
տեղեկութիւն է ստացել, որ նախագահ
Կրիպպերին հաղորդուած է, թէ մի բա-
նի մեծ պետութիւններ կարող էին ի-
րենց միջնորդութիւնն առաջարկել, եթէ
բէրներին ներկայացուցիչները հրաժե-
րուն Տրանսվալի և Օրանժի հասարա-
կապետութեան համար անկախութիւն
պահանջիւոց և համաձայնին ինքնալա-
րութիւն ընդունել Անգլիայի գերիշխա-
նութեան տակ: Կրիպպերն ու բէրներին
լիադօրները վճռել են պետութիւնները
այս առաջարկը յայտնել Զալի-Բուրգե-
նին, Զտային, Բոթոպին և Գեւանին:
Ներկայումս սպասում են նրանց պատաս-
խանին: Նրե նրանք համաձայնութիւն
յայտնեն, այն ժամանակ հաւանական է,
որ չուտով լուրջ բանակցութիւններ

